

Lendák-Kabók Karolina

∴ Újvidéki Egyetem, Inter- és Multidiszciplináris Tanulmányi Központ,
∴ Társadalmi Nemek Központ, Újvidék
∴ karolina.lendak@uns.ac.rs

EU-TAGSÁG AZ ESÉLYEGYENLŐSÉG TÜKRÉBEN

EU Membership in the Reflection of Gender Equality

Članstvo u Evropskoj uniji iz aspekta rodne ravnopravnosti

A tanulmány célja összehasonlítani a nők helyzetét Szerbiában és Magyarországon a Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW) jelentések alapján, és megállapítani, hogy az EU-tagság vajon kedvezőbb helyzetet biztosít-e a nők számára? Az ENSZ CEDAW egyezményének elsődleges célja a nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés felszámolása és a nemek társadalmi egyenlőségének előmozdítása. Az egyezménynek 187 ország a részese, így Magyarország és Szerbia is. Az időszakos CEDAW bizottsági jelentések kötelezőek a részes államok számára. A CEDAW-kormányjelentések mellett a tanulmány elemzi az árnyékjelentéseket is, amelyeket a különböző női jogokkal foglalkozó civil szervezetek állítanak össze. A tanulmány a magyarországi és a szerbiai kormányzati és árnyékjelentéseket elemzi, és kiemeli a két ország közötti különbségeket és hasonlóságokat. A CEDAW-jelentések számos területet elemeznek, és azok közül a tanulmány két területre tér ki: a nők helyzetére a politikában és a közéletben, illetve a nők helyzetére az oktatásban – különös tekintettel a felsőoktatásra.

Kulcsszavak: CEDAW, jelentések, nők helyzete, politika és közélet, felsőoktatás

1. BEVEZETŐ

A nőket sújtó kirekesztés elhárításának szükségessége napjainkban egyre aktuálisabb téma. Az ENSZ már a múlt század derekán jogi dokumentumban fogalmazta meg a követeléseket annak érdekében, hogy a nők hátrányos helyzetét orvosolja. 1979-ben megfogalmazzák a Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW) – A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezményt, amelyet A nők elleni diszkrimináció leküzdéséről szóló deklaráció előzött meg 1967-ben. Miután a huszadik részes állam is ratifikálta, 1981-ben hatályba lépett, így kötelezve a részes államokat annak betartására, illetve az egyezmény által előírt

rendeletek beépítésére a hazai jogrendszerbe (LENDÁK-KABÓK 2013a: 199). Az egyezménynek ma már 187 részes állama van, többek között egyes arab országok is, ahol a nők helyzete a mai napig igen súlyos.

E tanulmány Magyarországra (mint EU-tagországra) és Szerbiára (mint még nem EU-tagországra) nézve elemzi az egyezmény egyes rendeleteit. Magyarország 1980-ban csatlakozott, Szerbia viszont 2001-ben újította fel tagságát, miután bekövetkezett a rendszerváltás az országban. A tanulmány célja népszerűsíteni az ENSZ kevésbé ismert dokumentumát, melynek jelentősége nincs kellőképpen hangoztatva, és a közéletben szinte ismeretlen. Emellett a tanulmány felhívja a figyelmet a hasonlóságokra és a különbségekre egy EU-tagország és egy nem EU-tagország között a politika és a közélet, illetve az oktatás terén, valamint felhívja a figyelmet arra is, hogy további változások szükségesek az esélyegyenlőség terén.

Az egyezmény két cikkelye szerepel fókuszpontként: a 7. cikkely, amely a nők politikai és közéleti szerepéről szól, valamint a 10. cikkely, amelynek témája az oktatás. A tanulmány a fenn említett részes államok kormányzati jelentéseit veszi figyelembe, illetve az árnyék-, valamint alternatív jelentéseket, amelyeket női civil szervezetek állítanak össze kritikusabb képet alkotva a nők helyzetéről az adott országban. A kormányzati jelentések közül Szerbia 1. jelentését és 2–3. összevont jelentését, illetve az ezekre írt alternatív és árnyékjelentéseket elemeztem, Magyarország 6. és összevont 7–8. jelentését, a 6. és 7–8. jelentésére írt árnyék-, illetve alternatív jelentéseket. A kormányzati jelentések a 21. században készültek. „A kormányzati jelentéseken belül a Magyarország EU-hoz való csatlakozása utáni időszakra fektetem a hangsúlyt, és Szerbiának a rendszerváltás utáni időszakára” (LENDÁK-KABÓK 2013a: 200).

A szövegelemzés kvantitatív kutatási technikája szolgált alapvető módszerként a tanulmány kidolgozásában.

2. CEDAW-EGYEZMÉNY

Az egyezmény a bevezető mellett még hat részből áll, összesen 30 cikkelyből. Az egyezmény a diszkrimináció fogalmával és annak leküzdésével, nőkereskedelemmel és prostitúcióval, a politikával és a közélettel, állampolgársággal, oktatással, foglalkoztatással, egészséggel, gazdasági és szociális juttatásokkal, kistelepülésen élő nőkkel, joggal és törvényekkel, illetve házassággal és családi élettel kapcsolatban szabályoz. Az egyezmény a bizottságra vonatkozó szabályokat is tartalmazza, illetve az államok csatlakozási lehetőségét és a CEDAW felülvizsgálatának lehetőségét is. Az egyezménynek az angol mellett az arab, kínai, francia, orosz és spanyol nyelvű szövegei egyaránt hitelesek.¹

¹ <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/> (2014. 10. 15.)

3. SZERBIA

Ebben a fejezetben Szerbia 1. kormányjelentését és 2–3. összevont jelentését, valamint az ezekre írt árnyékjelentéseket elemeztem. Két fókuszpontként a 7. cikkelyt (a nők közéleti szerepe) és a 10. cikkelyt (az oktatás, azon belül is csak a felsőoktatást) elemeztem. Szerbia 1. kormányzati jelentése és alternatív jelentése az 1992-től 2006-ig terjedő időszakot öleli fel, s két részre bontja az említett időszakot (1992–2003, 2003–2006). A tanulmányban az utóbbi időszakot vettem figyelembe.

3.1. A nők közéleti szerepe

3.1.1. A CEDAW kormányzati jelentései, Szerbia (1., 2–3.)

A 2006-os kormányzati jelentés szerint Szerbiában a 2000-ben megtartott választások után a köztársasági parlamentben a képviselők aránya a parlamentben 12%-os volt, a miniszter asszonyok aránya 16%-os. Vajdaság Autonóm Tartományban ez a helyzet még hátrányosabb, a nők 6,67%-a volt képviselő, 45 önkormányzat közül pedig ötben nem is volt képviselő (CEDAW KORMÁNYZATI JELENTÉS, SZERBIA, 2006).

A rendszerváltás a demokratikus irányelvek fellendülését hozta, a civil szervezetek működését, amelyek a humanitárius munka mellett a nők jogait és a béke iránti küzdelmet hirdették. Az előrehaladás mellett is a nők szerény képviseltsége a parlamentekben különösen feltűnő. Az egyedüli előrehaladást a 2002-es Helyi választásokról szóló törvény biztosította², amely előírja a kevésbé képviselt nem 30%-os jelenlétét a választási listákon. Ebben az időszakban további törvénymódosítások és új törvények írták elő a kevésbé képviselt nem jelenlétének szükségességét a képviselő-testületekben. Egyes politikai pártok női fórumokat alakítottak a pártokon belül, viszont pártokon belüli kvótarendszer nem létezett (CEDAW KORMÁNYZATI JELENTÉS, SZERBIA, 2006).

A 2011-es jelentés új törvényeket ismertet, amelyek közül a választási törvények továbbra is 30%-os kvótákat írnak elő a választási listákon a kevésbé képviselt nem számára, illetve minden negyedik jelölt a listán nő kell hogy legyen. Ha a lista nem tesz eleget ennek a szabálynak, hiányosnak minősítik, és visszaküldik a lista előterjesztőjének (CEDAW KORMÁNYZATI JELENTÉS, SZERBIA, 2011).

² Zakon o lokalnim izborima (Sl. glasnik RS, br. 33/2002, 37/2002 – ispr., 42/2002 i 100/2003 – odluka USRS).

Az előrehaladást a 2009-ben hatályba lépett Nemi egyenjogúságról szóló törvény³ hozta. A törvény A politika és közélet című fejezetében az esélyegyenlőséget szabályozza. „A nemi egyenjogúság a politikában és közéletben megköveteli a diszkrimináció felszámolását, főként a nők strukturális és rejtett diszkriminációját, amely ezen a területen nyilvánvaló” (PAJVANČIĆ et al. 2010).

3.1.2. A CEDAW alternatív és árnyékjelentése, Szerbia, (2002–2006, 2007–2009)

Az alternatív jelentés felhívja a figyelmet arra, hogy a Helyi választásokról szóló törvény⁴ nem látott elő kvótákat a megbízatások szétosztásánál. A képviselő-jelöltek általában a lista alján csoportosulnak, ezzel csökken az esélyük, hogy a parlamentbe jussanak. A képviselőnök lemondása után viszont nem nő kerül a helyükbe, hanem a következő a listán, tehát férfi. A 2004-es Köztársasági választásokról szóló törvény⁵ és a 2004-es Tartományi választásokról szóló törvény⁶ is előírta a 30%-os kvótát a választási listákon. A kormányba választást nem szabályozta kvóta, és nem léteztek előírások az esélyegyenlőség szorgalmazására a kormány szabálykönyveiben. A politikai pártok programjaiban általában deklaratív jellegűek voltak a nők és a férfiak egyenlőségéért való küzdelme, a pártokon belül a hagyományos szerepkörökkel összhangban kaptak a nők feladatokat. A női fórumok a pártokon belül költségvetés nélkül működtek, befolyásuk a politikai párt programjára szinte jelentéktelen (CEDAW ALTERNATÍV JELENTÉS, SZERBIA, 2007).

A 2013-as árnyékjelentés nem szól az egyezmény 7. cikkelyéről, viszont hangsúlyozza, hogy a Nemi egyenjogúsági törvény⁷ gyakorlati hatásai elmaradtak, a törvényrendeleteinek végrehajtásáról a nyilvánosságot nem értesítették, illetve a törvényrendeletek betartásának elmulasztásakor nincsenek előírt szankciók (CEDAW ÁRNYÉKJELENTÉS, SZERBIA, 2013).

³ Zakon o ravnopravnosti polova (Sl. glasnik RS, br. 104/2009).

⁴ Zakon o lokalnim izborima (Sl. glasnik RS, br. 33/2002, 37/2002 – isprv. 42/2002 i 100/2003 – odluka USRS).

⁵ Zakon o izboru narodnih poslanika (Sl. glasnik RS, br. 35/2000, 57/2003 – odluka USRS, 72/2003 – dr. zakon, 75/2003 – ispr. dr. zakona, 18/2004, 101/2005 – dr. zakon, 85/2005 – dr. zakon, 28/2011 – odluka US i 36/2011 i 104/2009 – dr. zakon).

⁶ Pokrajinska skupštinska odluka o izboru poslanika u Skupštinu Autonomne Pokrajine Vojvodine (Sl. list AP Vojvodine, br. 1/2012).

⁷ Zakon o ravnopravnosti polova (Sl. glasnik RS, br. 104/2009).

3.2. Oktatás

3.2.1. A CEDAW kormányzati jelentései, Szerbia (1., 2–3.)

Szerbia kormányzati jelentései kiemelik a hallgatók szegregációját az egyetemi szakokon belül: a hallgatók 19,84%-a gépészmérnök szakon, 21,05%-a villamosmérnök szakon, 42,74%-a építőmérnök szakon tanul. A társadalomtudományoknál fordított a helyzet, a hallgatók 86,16%-a filozófiát, 70,8%-a orvosi tudományokat, 60,1%-a jogtudományokat tanul (CEDAW KORMÁNYZATI JELENTÉS, SZERBIA, 2006). A kormányzati jelentés kiemeli, hogy 2002-ben az egyetemi oktatóknak 29,4%-a nő, és 40%-a önálló kutató. Az önálló kutatók számával Szerbia az EUROSTAT szerint a negyedik helyen volt, bár a kutatás pénzelése nem elegendő, csak 0,3%-a a GDP-nek (CEDAW KORMÁNYZATI JELENTÉS, SZERBIA, 2011). A felsőoktatási intézményekben a tanársegédek 50%-a nő, és a kutatói intézetekben is a technikusok 50%-a nő. A kormányzati jelentés kitér a rektori posztok betöltésére is. Az Újvidéki Egyetemen 2001 óta három rektornő volt, míg a Belgrádi Egyetemen 2000 és 2004 között nő volt a rektor, az első az egyetem megalapítása, tehát 1905 óta. A Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia tagjainak 6%-a nő, és az élén még nem állt nő (CEDAW KORMÁNYZATI JELENTÉS, SZERBIA, 2011).

A civil szervezetek közreműködésével sikerült a gender kutatást bevezetni az egyetemi programokba. Az Újvidéki Egyetemen a Társadalmi Nemek Központ a 2003/2004-es tanévben jött létre. Először posztgraduális (két év) és speciális (egyéves) szintű tanfolyamokkal (CEDAW KORMÁNYZATI JELENTÉS, SZERBIA, 2011). Ma már MSc- és PhD-szintű akkreditált képzés folyik.

3.2.2. A CEDAW alternatív és árnyékjelentései, Szerbia (2002–2006, 2007–2009)

A szerbiai CEDAW árnyékjelentései indokolják a nők képviseltségét a felsőoktatási rendszeren belül. Mivel a tanári és kutatói állások már nem olyan tekintélyesek és jól fizetettek, mint a szocializmusban, a férfiak elhagyják az akadémiát. Az agyelszívás következtében a nők töltik be a fennmaradó „üres teret”, amelyek a férfikollégák számára már nem olyan vonzóak. A nők képviseltsége viszont alacsony marad a vezetői és döntéshozatali posztokon, az egyetemeken és tudományos intézményekben is (CEDAW ALTERNATÍV JELENTÉS, SZERBIA, 2006).

Az árnyékjelentés magyarázatot fűz a gender programokhoz, és felhívja a figyelmet arra, hogy az említett programok állandó ellenállásba ütköznek az akadémián belül, illetve cinikus megjegyzéseknek vannak kitéve (CEDAW ÁRNYÉKJELENTÉS, SZERBIA, 2013).

4. MAGYARORSZÁG

A következő fejezetben Magyarország 6. kormányzati jelentését és 7–8. összevont kormányzati jelentését, valamint az ezekre írt árnyékjelentéseket elemeztem. Két fókuszpontként, ahogy az előző fejezetben is, a nők közéleti szerepét és az oktatást elemeztem – különös tekintettel a felsőoktatásra. A tanulmányban Magyarország 2004-es EU-csatlakozás utáni időszakára fektettem a hangsúlyt.

4.1. A nők közéleti szerepe

4.1.1. A CEDAW kormányzati jelentései, Magyarország (6., 7–8.) (2000–2006)

Magyarország 6. kormányzati jelentése a 2000–2006-os időszakot öleli fel, mely időszak fő jellemzője Magyarország 2004-es csatlakozása az Európai Unióhoz. „A »gender« politika kidolgozása és megvalósítása az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztériumban (a továbbiakban: ICSSZEM) működő Nők és Férfiak Társadalmi Egyenlősége Főosztály feladata, emellett ellátja a CEDAW-ban foglaltak végrehajtásának összehangolásával és ellenőrzésével kapcsolatos feladatokat is, ezért az ország jelentés-összeállítását is e főosztály koordinálta” (CEDAW KORMÁNYZATI JELENTÉS, MAGYARORSZÁG, 2006: 3). Az ICSSZEM megalakulása mellett Az egyenlő bánásmódról és esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvény⁸ 2003-ban lépett hatályba. A 6. kormányzati jelentésben a 2002-ben megtörtént választások eredményei szolgálnak alapul a nők politikai és közéleti szerepének kimutatására. A választások után 3 miniszter asszonyt választottak a kormányba, de 2003-ban már két miniszteri posztot átvettek a férfiak. Miután megalakult az ICSSZEM minisztérium, élére nő került, és a Belügyminisztériumot is nő vezette. Új teret nyújtott a nők politikai és közéleti szerepvállalására az Európai Parlament. A hatalmon lévő párt felismerte, hogy ha több nő kerül az Európai Parlamentbe Magyarországról, azt az EU nagyra értékeli majd, mivel a gender politika és a nők nagyobb képviseltsége az EU egyik fókuszpontjaként szerepelt (CEDAW KORMÁNYZATI JELENTÉS, MAGYARORSZÁG, 2006).

Magyarország 2011-ben elfogadott 7–8. összevont jelentése eltér az előbbi struktúrájától, amelyik követte az egyezmény cikkelyeit. Az említett kormányzati jelentésben felsorolták az esélyegyenlőség teljesítésére szolgáló stratégiákat, és csak röviden ismerteti a helyzetet az országban. A stratégiák szerint intézmé-

⁸ 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról.

nyes reformok szükségesek a nők politikai döntéshozatalának hátrányos helyzetén való változtatása érdekében. A nők megfelelő képviseltségét a politikában és a közéletben csak megfelelő törvénymódosításokkal lehet biztosítani. A gender kérdésekre hangsúlyt kell fektetni, és a gender módszertant kell bevezetni a kutatásba. Az említett kutatás lehetővé tenné az új kutatási módszerek kifejezésre jutását, hiszen új kutatási szempontok, új eredmények is születhetnének. Ennek érdekében a nőknek biztosítani kell a tudományos karrierjük akadály nélküli fejlesztését is. Könyvek, publikációk és informatív dokumentáció szükséges ahhoz, hogy a kormányok szorgalmazni tudják a „gender tudatosságot” (CEDAW KORMÁNYZATI JELENTÉS, MAGYARORSZÁG, 2012).

A kormányzati jelentés kitér a nők helyzetére is a politikában és a közéletben, a 2010-ben megtartott szavazást követően, illetve az előző időszakot is figyelembe veszi. A 2010-es választásokon kevesebb nő ment ki szavazni, mint előzőleg, és a választások után egy nő sem lett miniszter. A 2007-es évet a kvótarendszer bevezetésének eredménytelen kísérlete jellemezte. A parlamentben a kvóta bevezetésének szükségességéről sokat tárgyaltak, viszont eredmény nem született. Az ICISSZ a kérdéssel kapcsolatos tudatosság emelése érdekében publikációt adott ki a következő címmel: *Női kvóta – ha igen, miért nem?* (CEDAW KORMÁNYZATI JELENTÉS, MAGYARORSZÁG, 2012).

4.1.2. A CEDAW árnyék- és alternatív jelentései, Magyarország (2000–2006, 2007–2013)

Magyarország 6. Kormányzati jelentésére a Hungarian Women’s Lobby árnyékjelentést készített, amelyben kritikát intéz a kormányhoz, hiszen a bizottság ideiglenes intézkedéseket javasolt annak érdekében, hogy a nők nagyobb számban legyenek képviselve a politikai és közéletben, de a kormány nem tett lépéseket ez irányban. A nők nagyobb számú politikai képviseltségével az Európai Parlamentben – az árnyékjelentés szerint – a hatalmon lévő párt a nemzetközi elvárásoknak tett eleget (CEDAW ÁRNYÉKJELENTÉS, MAGYARORSZÁG, 2007). Az esélyegyenlőségről szóló törvény⁹ előírásai szerint a politikai pártok intézkedései szükségesek annak érdekében, hogy a nők (és más hátrányos helyzetű csoportok) vezető szerepet kapjanak, de az említett törvényrendeletnek nincs kényszerítő mechanizmusa. A kormányzati jelentés hiányos abból a szempontból, hogy nem szól a más egyesületekben részt vevő nőkről, illetve, nem ismerteti a szakszervezetek vezetőségének nemi összetételét, illetve e civil szervezetek vezetőségének nemi összetételét sem (CEDAW ÁRNYÉKJELENTÉS, MAGYARORSZÁG, 2007).

⁹ 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról.

Az alternatív jelentés bevezetésében a kormányjelentés éles kritikája olvasható: „Az időszakos jelentés jelentős része az előző kormány által 2010-ben elfogadott – és a jelenlegi kormány által ignorált – Nők és Férfiak Társadalmi Egyenlőségét Elősegítő Nemzeti Stratégia – Irányok és Célok 2010–2023 (a továbbiakban NFTE Stratégia) szövegének egyszerű kimásolása” (CEDAW ALTERNATÍV JELENTÉS, MAGYARORSZÁG, 2013: 1).

A jelentés a politikai és közéleti cikkelyt külön elemzi, megállapítva, hogy a beszámolási időszakban fontos visszalépések történtek a nők közéleti részvétele területén. Az alternatív jelentés is kitér arra, hogy a kormányban megalakulása után egy nő sem volt, és pillanatnyilag is csak egy miniszternő van. A parlamentben a képviselők száma mindössze 9%, és csak egy roma nő van közöttük. Külön intézkedések még mindig nincsenek a nők nagyobb képviseltsége érdekében. A kvótára vonatkozó törvényjavaslatot 2007-ben csak egy párt támogatta, és a képviselők lelkiismereti szavazása sem hozott elég támogatást a törvény elfogadására. Eredménytelen volt 2011-ben az országos pártlistákra vonatkozó kvótajavaslat is. A politikai pártok közül kettőnek van belső kvótája, és egy párt segíti elő a nők politikai részvételét (CEDAW ALTERNATÍV JELENTÉS, MAGYARORSZÁG, 2013). Az alternatív jelentés kitér az új választójogi törvény kritikájára, amely nem orvosolja a nemek közötti egyenlőtlenséget, így a nők száma csak csökkenni fog a politika színterén. Az alternatív jelentés felhívja a figyelmet, hogy a kormányzati jelentés a nőket a család szférájára korlátozza, az anyaság szerepét kihangsúlyozva „annak ellenére, hogy a kormány előszeretettel hangsúlyozza a munka és a magánélet összehangolásának szükségességét, az ülések gyakran az éjszakába nyúlnak” (CEDAW ALTERNATÍV JELENTÉS, MAGYARORSZÁG, 2013: 5).

4.2. Oktatás

4.1.2. A CEDAW kormányzati jelentései, Magyarország (6., 7–8) (2000–2006)

A felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény¹⁰ a Bolognai Egyezménynek megfelelő felsőoktatási rendszert vezetett be. A törvény alapján lehetségessé vált társadalmi nemi tanulmányokat folytatni mesterszinten „társadalmi-nem kutató és esélyegyenlőségi szakpolitikus” néven a társadalmi tudományok alapszak elvégzését követően (CEDAW KORMÁNYZATI JELENTÉS, MAGYARORSZÁG, 2006).

¹⁰ 2005. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatásról.

A 2005/06-os tanévben Magyarországon a felsőfokú oktatásban részt vevő hallgatók kb. 58%-a volt nő. A PhD-képzésben a férfiak előnye tapasztalható, de az is csekély: a PhD-hallgatók 47%-a volt nő a 2005/06-os iskolaévben. A nemi szegregáció viszont jelentős az egyetemi szakválasztást illetően. A nők aránya a 10%-ot sem éri el a mérnökhallgatóknak, viszont a nők felülképviselettek a társadalomtudományokban és az orvosi tudományokban. A nőknek 70%-os a képviseltsége a felsőfokú tanárképzésen, 67%-os a menedzsmenten, 60%-os a jogon, 60%-os a közgazdaságtanon, 54%-os az orvosi tudományokon. A kormányzati jelentés kihangsúlyozza, hogy az elmúlt tíz évben enyhén mérséklődött a nemi szegregáció, ami a lányok arányának átlagosan 5%-os emelkedése mellett történt (CEDAW KORMÁNYZATI JELENTÉS, MAGYARORSZÁG, 2006).

A kormányzati jelentés kitér az egyetemi alkalmazottak nemi bontására is. A 2004/05-ös tanévben az egyetemi oktatóknak 38%-a volt nő, az egyetemi tanároknak 7%-a nő, 24%-a docens és tanársegéd, 35,1%-a kutató, a kutatási segédszemélyzetnek pedig 64,1%-a nő. A Magyar Tudományos Akadémia tagjainak 4%-a nő (CEDAW KORMÁNYZATI JELENTÉS, MAGYARORSZÁG, 2006).

4.2.2. A CEDAW árnyék- és alternatív jelentései, Magyarország (2000–2006, 2007–2013)

Az árnyékjelentések magyarázatot fűznek a kormányzati jelentésekben közölt adatokhoz. A nemi szegregáció csak „enyhén” mérséklődött. Az oktatás hagyományos, és sztereotípiákkal van teli. Az oktatás a fiúkat a „maszkulin” szakmák és szakok felé irányítja, a lányokat a „feminin” szakok felé. Hiányzanak a nőket ösztönző és támogató politikák, melyek a „férfias” szakok felé irányítanak a nőket, hiszen ezek a szakok nagyobb társadalmi és pénzügyi presztízzsel is járnak (CEDAW ÁRNYÉKJELENTÉS, MAGYARORSZÁG, 2007).

Paradox módon a nőknek gyakran több és/vagy magasabb képzettséggel kell rendelkezniük, mint a férfiaknak, annak érdekében, hogy képesek legyenek megfelelő munkahelyet találni (CEDAW ÁRNYÉKJELENTÉS, MAGYARORSZÁG, 2007).

5. ÖSSZEHASONLÍTÁS

A fejezet a nők helyzetének a CEDAW-jelentések alapján elvégzett összehasonlítását tartalmazza Szerbiában és Magyarországon.

5.1. A nők közéleti szerepe: különbségek és hasonlóságok

A szerbiai képviselőházban pillanatnyilag 34% a nő¹¹, ez az arány késégtelenül a kvótarendszer bevezetésének köszönhető, illetve a választási listákra kiszabott rendeleteknek a törvények által. Ezzel ellentétben Magyarországon az országgyűlésben jelenleg 10% a nő¹², 2007-ben sikertelenül végződött a kvótarendszer bevezetése, és ez a kérdés máig megoldatlan maradt.

Mindkét országban – az európai uniós esélyegyenlőségi irányelvekkel összhangban – hatályba léptek a vonatkozó törvények, név szerint a Nemi egyenjogúsági törvény 2009-ben (Szerbia) és az Esélyegyenlőségi törvény 2003-ban (Magyarország). A törvényhozás terén érezhető az EU-tagország előrehaladottsága, ugyanis hat évvel előbb lépett hatályba az Esélyegyenlőségi törvény (LENDÁK-KABÓK 2013a). „Látszólag a politika terén az EU-tagság nem jelent előnyt, ugyanis annak ellenére is, hogy hiányosságok állnak fenn a szerbiai törvényrendeletekben a nők nagyobb képviseltsége kapcsán, mégis látható a létező intézkedések hatályossága” (LENDÁK-KABÓK 2013a: 211). Az EU-ban a nők legalacsonyabb képviseltsége Romániában, Cipruson, Magyarországon és Máltán észlelhető, amit a felsorolt országoknak jelként kellene felismerniük annak érdekében, hogy nagyobb erőfeszítéseket tegyenek a nemi egyenjogúság terén, amit az Európai Unió egyik alapértékének tekint (LENDÁK-KABÓK 2013b).

5.2. Oktatás: különbségek és hasonlóságok

A felsőoktatásban a nemi szegregáció terén vannak különbségek. Szerbiában a mérnökhallgatók 27,8%-a nő, az orvosi karokon tanuló hallgatóknak 70,4%-a nő, az egyetemi oktatók 29,4%-a nő. Gender PhD-képzés állami egyetemen az Újvidéki Egyetemen létezik. Amit még fontos kiemelni, hogy a két legnagyobb egyetemen az országban már voltak rektor asszonyok, a Belgrádi Egyetemen egy nő volt rektor, míg az Újvidéki Egyetemet eddig három nő képviselte. Magyarországon a mérnökhallgatók 10%-a nő, 54,4%-a az orvosi karokon tanuló hallgatóknak nő, viszont az egyetemi oktatóknak 38%-a nő, ez a szám nagyobb mint Szerbiában. Szerbiával ellentétben állami egyetemen még nincs gender PhD-képzés, csak a budapesti székhelyű Közép-európai Egyetemen.

A Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia tagjainak 6%-a nő, és nem volt még nő az elnöke, a Magyar Tudományos Akadémia tagjainak 4%-a nő, és ott sem volt nő az élén. Mindkét országban a társadalomtudományi egyetemen a hallgatók több mint 60%-a nő.

¹¹ <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> (2015. 07. 22.)

¹² <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> (2015. 07. 22.)

6. ÖSSZEGZÉS

A tanulmány fő célja az ENSZ CEDAW-egyezményének ismertetése volt, amely a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolását tűzte ki célul. A CEDAW-egyezmény jelentősége nincs kellőképpen hangsúlyozva, és a közéletben szinte ismeretlen (LENDÁK-KABÓK 2013a: 200). A tanulmány összehasonlította a nők helyzetét Magyarországon és Szerbiában a nők közéleti szerepére fókuszálva a felsőoktatás, illetőleg a CEDAW-jelentések alapján. A CEDAW kormányzati jelentések mellett a tanulmány elemezte az árnyék-, illetve alternatív jelentéseket is, amelyeket a női civil szervezetek állítanak össze, valósabb képet alkotva a nők helyzetéről az országban. A már említett jelentések elemzése után a tanulmány összevetette a két ország közötti különbségeket és hasonlóságokat a nők közéleti szerepe, illetve az oktatás terén. Az összehasonlítás alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az EU-tagság nem jelent előnyt a nők számára a politika és az oktatás terén sem. „Mindkét országban van még tennivaló az esélyegyenlőséget illetőleg, hiszen a társadalmi egyenjogúság a modern világ természetes vívmánya, emellett az EU egyik kiemelt célja is” (LENDÁK-KABÓK 2013a: 212). Jogásként abban a hitben élek, hogy a kedvező és modern törvények valóban előnyt jelentenek a nőknek Szerbiában, viszont el kell fogadnom, hogy a hatályban levő jogszabályok egyáltalán nem jelentenek biztosítékot a nők „de facto” helyzetének előbbvitelére. Az esélyegyenlőség mérlege még mindig a férfiak javára billen, viszont vannak pozitív fejlemények is. Érzékenyebbé kell tenni a hatalmi rétegeket az esélyegyenlőség kérdése iránt, hiszen a pozitív változások alkalmazásának legbiztosabb módszere a törvényes keret meghatározása, ez a CEDAW feladata is.

IRODALOM

- Autonomni ženski centar et al. 2013. Senka nad Srbijom. Autonomni ženski centar, Beograd. (CEDAW-árnyékjelentés, Szerbia, 2013).
- Consideration of reports submitted by states parties under article 18 of the convention on the elimination of all forms of discrimination against women initial report of states parties Hungary. 2006. UN (CEDAW kormányzati jelentés, Magyarország, 2006).
- Consideration of reports submitted by states parties under article 18 of the convention on the elimination of all forms of discrimination against women initial report of states parties Hungary – Seventh and eight combined periodic report of state parties. 2012. UN (CEDAW kormányzati jelentés, Magyarország, 2012).
- Convention on the elimination of all forms of discrimination against women (CEDAW). 1979. UN General Assembly.
- Consideration of reports submitted by states parties under article 18 of the convention on the elimination of all forms of discrimination against women initial report of states parties Serbia. 2006. UN (CEDAW kormányzati jelentés, Szerbia, 2006).

- Consideration of reports submitted by states parties under article 18 of the convention on the elimination of all forms of discrimination against women initial report of states parties Serbia. – Second and third combined periodic report of state parties. 2011. UN (CEDAW kormányzati jelentés, Szerbia, 2011).
- Glas razlike – grupa za promociju ženskih političkih prava, Autonomni ženski centar – ASTRA & Incest trauma centar – Žene u crnom. 2007. Alternativni izveštaj komitetu CEDAW (CEDAW-árnyékjelentés, Szerbia, 2007).
- Hungary women’s lobby. 2011. „Shadow Report” (CEDAW-árnyékjelentés, Magyarország, 2011).
- LENDÁK-KABÓK Karolina 2013. *Nemi egyenjogúság – előny-e az EU-tagság?* Tudomány Napja konferencia, Tatabánya, Acta Periodica 10. kötet, Edutus Főiskola kiadása, Hungary. 198–214.
- LENDÁK-KABÓK Karolina 2013. *Žene u parlamentima u Republici Srbiji*. Temida, No 2, Vol 16, Viktimološko društvo Srbije, Beograd, 133–147.
- Magyar Női Érdekérvényesítő Szövetség és Európai Roma Jogok Központja. 2013. *Alternatív jelentés az ENSZ CEDAW Bizottságához Magyarország hetedik és nyolcadik összevont időszakos jelentésének felülvizsgálatához kapcsolódóan* (CEDAW-árnyékjelentés, Magyarország, 2013).
- Pajvančić Marijana et al. 2010. *Komentar zakona o ravnopravnosti polova*. Friedrich Ebert Stiftung. Beograd.
- Pokrajinska skupštinska odluka o izboru poslanika u Skupštinu Autonomne Pokrajine Vojvodine (Sl. list AP Vojvodine, br. 1/2012).
- Zakon o izboru narodnih poslanika (Sl. glasnik RS, br. 35/2000, 57/2003 – odluka USRS, 72/2003 – dr. zakon, 75/2003 – ispr. dr. zakona, 18/2004, 101/2005 – dr. zakon, 85/2005 – dr. zakon, 28/2011 – odluka US i 36/2011 i 104/2009 – dr. zakon).
- Zakon o zabrani diskriminacije (Sl. glasnik RS, br. 22/2009).
- Zakon o ravnopravnosti polova (Sl. glasnik RS, br. 104/2009).
- Zakon o radu (Sl. glasnik RS, br. 24/2005 i 61/2005).
- Zakon o radu (Sl. glasnik RS, br. 24/2005, 61/2005, 54/2009 i 31/2013).
- Zakon o lokalnim izborima (Sl. glasnik RS, br. 33/2002, 37/2002 – ispr. 42/2002 i 100/2003 – odluka USRS).
2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról.
2005. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatásról.
- <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>, (2014. 10. 15.)
- <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>, (2015. 07. 22.)

EU Membership in the Reflection of Gender Equality

The main goal of this paper is to compare the position of women in Hungary and Serbia based on the Convention on Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) reports and to analyze whether the EU membership has an impact on the position of women. The goal of CEDAW is to fight against women’s discrimination and to promote gender equality. Today CEDAW has 187 member states, including both Hungary and Serbia. Periodic country reports are obligatory for the member states. Besides the CEDAW

state reports, this paper analyzes the shadow reports as well, which are filed by women's rights NGOs. The paper gives a critical analysis of Hungarian and Serbian state and shadow reports determining the similarities and differences. Although the CEDAW reports analyze numerous fields, this paper deals only with two key aspects: the position of women in politics and public life, and their status in education with a special focus on higher education.

Key words: gender equality, CEDAW reports, politics and public life, higher education

Članstvo u Evropskoj uniji iz aspekta rodne ravnopravnosti

Cilj rada je da se uporedi položaj žena u Srbiji i Mađarskoj na osnovu izveštaja Konvencije o eliminaciji diskriminacije protiv žena (Convention on the Elimination of All Forms Discrimination Against Women – CEDAW) i da se izvede zaključak da li EU članstvo obezbeđuje bolje uslove za žene. CEDAW ima za cilj eliminisanje svih oblika diskriminacije nad ženama, kao i unapređenje rodne ravnopravnosti. Konvencija ima 187 država članica, među njima i Mađarsku i Srbiju. Periodični CEDAW izveštaji su obavezni za države članice. Pored državnih izveštaja, rad analizira i tzv. izveštaje iz senke, koje sastavljaju različite nevladine organizacije koje se bave pravima žena. Rad analizira državne izveštaje i izveštaje iz senke vezane za Mađarsku i Srbiju i ističe sličnosti i razlike između te dve zemlje. CEDAW izveštaji pokrivaju veliki broj oblasti, od kojih se ovaj rad bavi dvema njih: položajem žena u politici i javnom životu kao i položajem žena u obrazovanju sa posebnim osvrtom na visoko obrazovanje.

Gljučne reči: CEDAW izveštaji, položaj žena, politika i javni život, visoko obrazovanje

Beérkezés időpontja: 2015. július 27.

Közlésre elfogadva: 2015. október 10.